

TA'LIM TIZIMIDA PSIXOLOGNING O'RNI: ZAMONAVIY YONDASHUVLAR VA SAMARALI AMALIYOTLAR TAHLILI

Mualliflar: 1. Xudoykulova Dildora Mardonovna

Buxoro tuman 24-maktab psixologi

2. Navro'zova Zuhro Pahlavonovna

Buxoro tuman 9-maktab psixologi

3. Navro'zova Fotima Pahlavonovna

Buxoro tuman 52-maktab psixologi

Annotatsiya

Mazkur maqolada zamonaviy ta'lim tizimida maktab psixologining ahamiyati, funksiyalari va faoliyatining asosiy yo'nalishlari atroflicha tahlil qilingan. Maktab psixologining o'quvchilar, o'qituvchilar va ota-onalar bilan olib boradigan kompleks ishlari, ularning psixologik-pedagogik ko'magi o'quv-tarbiya jarayonining samaradorligini oshirishdagi o'rni yoritilgan. Shuningdek, maqola mualliflarining Buxoro tuman maktablaridagi amaliy tajribalari asosida psixologik xizmatni takomillashtirish bo'yicha tavsiyalar keltirilgan.

Kalit so'zlar: maktab psixologi, ta'lim tizimi, psixologik ko'mak, o'quvchilar rivoji, o'qituvchi-o'quvchi munosabatlari, ota-ona-bola munosabatlari, psixologik xizmat.

Kirish

Bugungi kunda jahon ta'lim tizimida bolaning nafaqat intellektual salohiyatini oshirish, balki uning har tomonlama, ya'ni jismoniy, ijtimoiy va psixologik rivojlanishiga e'tibor qaratish ustuvor vazifa sifatida belgilangan. Globallashuv davrida bolalar turli psixologik bosimlar, moslashuv muammolari, o'quv jarayonidagi qiyinchiliklar, ijtimoiy munosabatlardagi ziddiyatlar kabi holatlarga ko'proq duch kelmoqdalar. Bunday sharoitlarda ta'lim muassasalarida professional psixologik xizmatning mavjudligi o'quv-tarbiya jarayonining sifatini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Maktab psixologi ta'lim muhitida shaxsning uyg'un rivojlanishini ta'minlash, turli psixologik muammolarni aniqlash va ularning oldini olish, o'quvchilarning emotsional barqarorligini qo'llab-quvvatlash, o'qituvchilar va ota-onalarga psixologik-pedagogik maslahat berish orqali ta'lim sifatini oshirishga bevosita hissa qo'shadi. Ushbu maqolaning maqsadi ta'lim tizimida psixologning kompleks rolini IMReD (Introduction, Methods, Results, Discussion) talablariga muvofiq tahlil qilish, Buxoro tuman maktablaridagi amaliyotlar asosida ushbu rolni samaradorligini ochib berishdan iborat.

Metodologiya (Tahlil usullari)

Mazkur maqola maktab psixologining ta'lim tizimidagi o'rnini o'rganishga qaratilgan nazariy-kontseptual va sifat tahliliy yondashuvga asoslanadi. Tadqiqot jarayonida quyidagi usullar qo'llanildi:

1. **Adabiyotlar tahlili:** Pedagogik psixologiya, rivojlanish psixologiyasi, ijtimoiy psixologiya va ta'lim psixologiyasi sohalaridagi mahalliy va xorijiy ilmiy adabiyotlar, monografiyalar, dissertatsiyalar hamda ilmiy maqolalar o'rganib chiqildi. Bu psixologik xizmatning nazariy asoslarini va zamonaviy tendensiyalarini aniqlashga yordam berdi.
2. **Amaliy tajribalarni umumlashtirish:** Maqola mualliflarining Buxoro tumanidagi 9-son, 24-son va 52-son umumta'lim maktablarida ko'p yillik psixologik faoliyati davomida orttirilgan amaliy tajribalari, kuzatishlari va to'plagan ma'lumotlari umumlashtirildi. Bu maktab sharoitida psixologning funksional vazifalarini aniqroq belgilash imkonini berdi.
3. **Funksional tahlil:** Maktab psixologining asosiy vazifalari va faoliyat yo'nalishlari tizimlashtirildi, ularning ta'lim jarayonidagi o'rni va ahamiyati har tomonlama tahlil qilindi.
4. **Solishtirma tahlil:** Milliy ta'lim tizimidagi psixologik xizmat ko'rsatish amaliyoti xorijiy tajribalar bilan qiyosiy o'rganilib, samarali yondashuvlar va ularni mahalliy sharoitga tatbiq etish imkoniyatlari ko'rib chiqildi.

Ushbu metodologiya maktab psixologining rolini har tomonlama, ham nazariy, ham amaliy jihatdan baholash, uning ta'lim tizimidagi o'rnini ilmiy asosda mustahkamlashga qaratilgan.

Natijalar

O'tkazilgan tahlillar va amaliy kuzatishlar natijasida ta'lim tizimida maktab psixologining o'rni ko'p qirrali va o'ta muhim ekanligi aniqlandi. Psixologning faoliyati ta'lim jarayonining barcha ishtirokchilari – o'quvchilar, o'qituvchilar va ota-onalarga yo'naltirilgan bo'lib, quyidagi asosiy yo'nalishlarda namoyon bo'ladi:

1. **O'quvchilar bilan ishlash:**
  - **Psixologik diagnostika:** O'quvchilarning intellektual rivojlanish darajasi, qiziqishlari, moyilliklari, shaxsiy xususiyatlari, o'quv motivatsiyasi, moslashuv muammolari, ruhiy holatlari diagnostik usullar yordamida aniqlanadi. Jumladan, kasbga yo'naltirishda o'quvchilarning qobiliyatlarini aniqlash Buxoro tumani maktablarida muntazam yo'lga qo'yilgan.
  - **Korreksiya va rivojlantiruvchi mashg'ulotlar:** Aniqlangan muammolar bo'yicha individual va guruhli korreksion mashg'ulotlar o'tkaziladi (masalan, agressiv xulq-atvor, stressni boshqarish, o'quv faoliyatini samaradorligini oshirish).
  - **Psixologik maslahat:** O'smirlarning shaxsiy, oilaviy, o'quv va ijtimoiy muammolari bo'yicha individual konsultatsiyalar beriladi.

- **Profilaktik ishlar:** O‘quvchilar orasida zararli odatlar, bullying (tahqirlash), agressiya, destruktiv xulq-atvorning oldini olishga qaratilgan tushuntirish ishlari va treninglar o‘tkaziladi.
- 2. **O‘qituvchilar bilan ishlash:**
  - **Psixologik-pedagogik maslahat:** O‘qituvchilarga o‘quvchilarning individual psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda ta’lim berish, intizom muammolarini hal qilish, o‘quv motivatsiyasini oshirish bo‘yicha tavsiyalar beriladi.
  - **Seminar-treninglar:** O‘qituvchilarning kasbiy kompetensiyalarini oshirish, emotsional kuyishning oldini olish, stressga chidamlilikni rivojlantirish bo‘yicha treninglar tashkil etiladi. Masalan, maktabimizda o‘qituvchilar uchun "Emotsional intellektni rivojlantirish" bo‘yicha mashg‘ulotlar o‘tkaziladi.
  - **Sinf jamoasidagi psixologik muhitni yaxshilash:** O‘qituvchiga sinf ichidagi munosabatlarni tahlil qilish va ijobiy psixologik muhitni shakllantirishda yordam beriladi.
- 3. **Ota-onalar bilan ishlash:**
  - **Psixologik ma’rifat:** Ota-onalarga bolalarning yosh va individual xususiyatlari, ularni tarbiyalashda yuzaga keladigan muammolar va ularni hal qilish yo‘llari bo‘yicha ma’rifiy suhbatlar va seminarlar o‘tkaziladi.
  - **Individual va guruhli maslahatlar:** Bolalarning xulq-atvoridagi o‘zgarishlar, o‘quv jarayonidagi qiyinchiliklar, ota-ona-bola munosabatlaridagi muammolar bo‘yicha yordam beriladi.
  - **Oila-maktab hamkorligini mustahkamlash:** Ota-onalar va maktab o‘rtasidagi o‘zaro tushunish va hamkorlikni rivojlantirishga ko‘maklashiladi.
- 4. **Maktab ma’muriyati va jamoasi bilan ishlash:**
  - **Maktabdagi psixologik muhitni tahlil qilish va optimallashtirish:** Konfliktlarni oldini olish, sog‘lom ish muhitini shakllantirish bo‘yicha tavsiyalar beriladi.
  - **O‘quv-tarbiya jarayonini tashkillashtirishda ishtirok etish:** Yangi ta’lim dasturlari, metodikalarini ishlab chiqishda psixologik ekspertiza va ko‘mak ko‘rsatiladi.

Ushbu natijalar maktab psixologining faoliyati faqatgina individual muammolarni hal qilish bilan cheklanib qolmasdan, balki ta’lim tizimining umumiy samaradorligini oshirishga yo‘naltirilgan kompleks jarayon ekanligini ko‘rsatadi.

Muhokama va Xulosa

O‘tkazilgan tahlillar shuni ko‘rsatadiki, maktab psixologining ta’lim tizimidagi o‘rni tobora ortib bormoqda va u zamonaviy maktabning ajralmas qismiga aylanmoqda. Psixologning mavjudligi ta’lim muassasasida sog‘lom psixologik muhitni yaratishga, o‘quvchilarning intellektual va shaxsiy rivojlanishi uchun optimal

sharoitlarni ta'minlashga, o'qituvchilarning kasbiy samaradorligini oshirishga va ota-onalarning tarbiyaviy kompetensiyalarini mustahkamlashga bevosita yordam beradi.

Buxoro tumanidagi maktablarda olib borilayotgan amaliyotlar shuni tasdiqlaydiki, psixologik xizmatning sifatli tashkil etilishi o'quvchilarning o'quv motivatsiyasini oshirish, ularning maktabga moslashuvini yengillashtirish, xulq-atvoridagi salbiy tendensiyalarning oldini olish va o'smirlarning ijtimoiy-psixologik muammolarini o'z vaqtida hal etishda muhim rol o'ynaydi. Ayniqsa, kasbga yo'naltirish, o'quvchilarning stressga chidamliligini oshirish va ijtimoiy-emotsional ko'nikmalarni rivojlantirish bo'yicha ishlar yoshlarning kelajakdagi muvaffaqiyatlariga zamin yaratadi.

Tavsiyalar:

- **Integratsiyalashgan yondashuvni kuchaytirish:** Maktab psixologik xizmatini o'quv-tarbiya jarayoniga yanada chuqurroq integratsiya qilish, psixologni pedagogik kengashlar va maktab hayotidagi muhim qarorlarni qabul qilish jarayonlariga ko'proq jalb etish.
- **Kadrlar salohiyatini oshirish:** Maktab psixologlari uchun muntazam ravishda malaka oshirish kurslari, treninglar va tajriba almashish dasturlarini tashkil etish, ularni zamonaviy psixologik texnologiyalar bilan tanishtirish.
- **Moddiy-texnik bazani mustahkamlash:** Psixologik kabinetlarni zarur diagnostik vositalar, korreksion-rivojlantiruvchi materiallar va adabiyotlar bilan ta'minlash.
- **Ota-onalar bilan hamkorlikni kengaytirish:** Ota-onalarning psixologik-pedagogik bilimlarini oshirishga qaratilgan interaktiv tadbirlarni ko'paytirish, ularni maktab hayotiga faolroq jalb etish.

Xulosa qilib aytganda, ta'lim tizimida psixologning o'rni nafaqat bolalar psixologik salomatligini ta'minlash, balki ularni barkamol shaxs etib tarbiyalash, o'qituvchilarning samarali ishlashi va umumiy ta'lim muhitini yaxshilash uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega. Psixologik xizmatga investitsiya kiritish – bu jamiyatning kelajagiga kiritilgan eng samarali sarmoyadir.